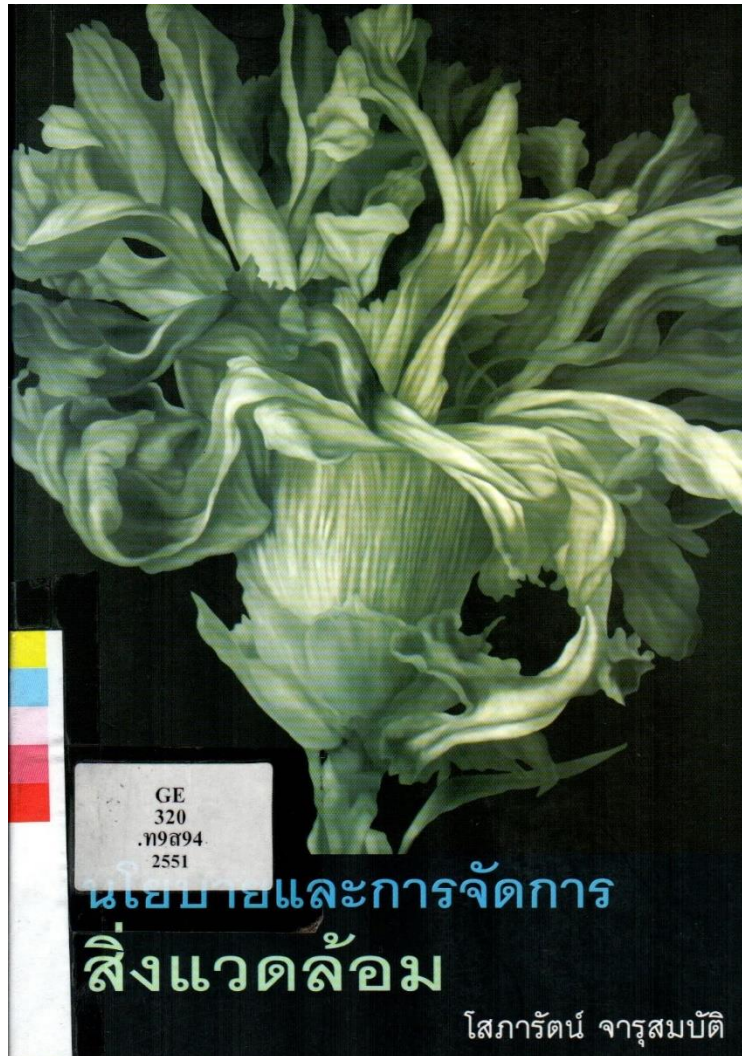


Anthropocene Series

นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม / โสภารัตน์ จารุสมบัติ



หนังสือนโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม เขียนโดย โสภารัตน์ จารุสมบัติ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศไทยที่ยังไม่ได้มีแนวทางหรือนโยบายในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ชัดเจน และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ในหลายครั้ง เราจะพบกรณีความขัดแย้งของรัฐกับชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่และสิ่งแวดล้อมที่เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ดังกรณีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมจะนะ ที่ชาวบ้านเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่นจังหวัดสงขลาได้เดินทางออกมาทวงข้อเรียกร้องที่ภาครัฐรับปากจะทบทวนการพัฒนาโครงการ ผลกระทบจากการพัฒนาโครงการดังกล่าวที่มีต่อระบบนิเวศในพื้นที่ เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้เกิดผลเสียทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็น

สำคัญที่หลายภาคส่วนหันมาให้ความสนใจ นั่นคือ **“Anthropocene หรือ มนุษยสมัย”** ศัพท์ใหม่ที่กำลังถูกพูดถึงในแวดวงวิชาการ โดยกล่าวถึงกิจกรรมใดก็ตามที่มนุษย์ได้ทำกิจกรรมแล้วก่อให้เกิดผลเสียทางด้านระบบนิเวศเสียสมดุล และผลเสียนั้นได้กลับมาส่งผลกระทบต่อมนุษย์เอง¹ ประเด็นของ Anthropocene จึงมีความความหมายกว้างขวางและเชื่อมโยงหลากหลายสาขา **หนังสือเรื่อง นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม** เป็นหนังสืออีกหนึ่งเล่มที่จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นว่าจริงๆ แล้ว คำว่า Anthropocene นั้นได้อยู่กับเรามาเนิ่นนาน และไม่ใช่เรื่องใหม่หรือเรื่องไกลตัว หนังสือเล่มนี้เขียนโดย โสภารัตน์ จารุสมบัติ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์

นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นหนังสือที่จะพาผู้อ่านทุกท่านทำความเข้าใจความสำคัญของนโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่ (ไม่) ใหม่แต่ใกล้ตัว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำเสีย ปัญหายะพลาสติก ปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย หรือแม้แต่ปัญหาฝุ่น PM 2.5 มลภาวะทางอากาศภัยเงียบที่เกิดจากควันเสียของรถยนต์ โรงงานไฟฟ้า และโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งปัญหาฝุ่น PM 2.5 ได้เคยแวะมาทักทายก่อนสถานการณ์โควิด-19 จะแพร่ระบาด และกำลังหวนกลับมาทักทายอีกครั้ง โดยมีข้อมูลจากกรมอุตุนิยมวิทยา ออกมาแจ้งเตือนว่าในช่วงฤดูหนาวในปลายปีนี้ของประเทศไทยไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2565 ให้ประชาชนเตรียมตัวรับมือกับฝุ่น PM 2.5² อีกครั้ง เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จึงจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นถึงนโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในประเทศไทย

เส้นทางของนโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย

เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์จึงเป็นต้นเหตุที่ทำให้มนุษย์เริ่มแสวงหาสิ่งที่ดี และแย่งชิงทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรมดังจะเห็นได้จากความแห้งแล้งที่เข้ามาแทนความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ปัญหาเหล่านี้คือสิ่งที่ประชากรทั่วทุกมุมโลกต้องรับมือและเริ่มมีการหยิบยกประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นมาถกเถียงในเวทีสากล ในประเทศไทยเริ่มมีแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดยการกำหนด

“พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ”

พระราชบัญญัติดังกล่าวถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะเป็นกฎหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมฉบับแรกของประเทศไทยเนื่องจากมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่

¹ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. ANTHROPOCENE บทวิพากษ์มนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน.

กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 25564, หน้า 25.

² ไทยรัฐออนไลน์. (2564). *โควิดยังไม่หาย "PM 2.5" หวนกลับมาซ้ำ เช็กความพร้อม ช่วงไหนฝุ่นพิษที่สุด*. สืบค้น 6 ธันวาคม 2564, จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/2229357>

ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่รัฐบาลเท่านั้น ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบหรือจัดการ ดังรายละเอียดในมาตรา 6 ที่ระบุไว้ว่า

“ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และบุคคลอื่น ส่งเอกสารการสำรวจผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเอกสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการและแผนงานมาพิจารณา ในกรณีนี้อาจเรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงด้วยหากเห็นว่าโครงการและแผนงานใดอาจจะทำให้เกิดผลเสียหาย”³

รวมถึงในมาตราอื่นๆ ที่เนื้อหาจะถูกระบุไว้ในลักษณะของการนำเสนอข้อมูล จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทย ณ ขณะนั้นยังไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อม ทำให้นโยบายและมาตรการต่างๆ ที่กำหนดออกมาถูกกลืนกินไปตามกาลเวลา และเริ่มกลับมามีบทบาทอีกครั้งเมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายฉบับใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมออกมา ในปี พ.ศ. 2535

“พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม”

กฎหมายฉบับนี้ทำให้เริ่มเห็นจุดเด่นในการให้สิทธิในการพิจารณาตรวจสอบ เช่น มาตรา 50 ระบุไว้ว่า

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมตาม มาตรา 48 และมาตรา 49 ให้กรรมการผู้ชำนาญการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการ มีอำนาจตรวจสอบสถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงการหรือกิจการที่เสนอขอรับความเห็นชอบในรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ตามความเหมาะสม⁴

กล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการวางแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย แม้มาตรการที่ออกมาจะยังมีช่องว่างเรื่อง

³ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 (2518, 19 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 92 ตอนที่ 40. หน้า 42.

⁴ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (2535, 4 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 109 ตอนที่ 37. หน้า 22.

- โครงสร้างการบริหารจัดการของรัฐ โดยมีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคอยกำกับดูแล แต่กลับพบปัญหาว่าแต่ละหน่วยงานมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะในพื้นที่ของตนเองเท่านั้น
- การรับรู้ของประชาชน ที่ยังขาดกลไกการสร้างความตื่นตัวให้ประชาชนรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม
- การมีส่วนร่วมของประชาชน จากกรณีตัวอย่างโรงไฟฟ้าหินกรูด-บ่อนอก เมื่อประชาชนในพื้นที่ได้ออกมาต่อต้านเนื่องจากเข้าใจว่าการสร้างโรงงานไฟฟ้าจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ รัฐบาลในขณะนั้นเพิกเฉยต่อเสียงเรียกร้องของประชาชนเหตุเพราะโครงการได้ถูกอนุมัติไปแล้ว จนทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน
- การจัดการเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งทางตรงและทางอ้อม จากงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการจัดการ เป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ก่อให้เกิดปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น กรณีปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น เกิดการแบ่งขั้วระหว่างผู้สร้างมลพิษต้องจ่าย (Polluters Pay Principle) และคนที่ได้รับประโยชน์ต้องจ่าย (Beneficiaries Pay Principle)⁵

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ประเทศไทยต้องมองหาแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยต้องทบทวนเรื่องของแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างหลากหลายและนำมาปรับใช้ในระยะยาว อาทิ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Good Governance and Public Participation), แนวคิดการกระจายอำนาจ (Decentralization) และสุดท้ายแนวคิดสิทธิชุมชน (Community Rights) เพื่อให้ประเทศไทยได้ทบทวนแนวคิดที่จะสามารถใช้ได้จริง เหมาะกับบริบทของประเทศไทยเป็นการวางรากฐานของสิ่งแวดล้อม

ปลายทางของหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการชี้ชวนให้ผู้อ่านเห็นถึงแนวคิดของนโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ลดช่องว่างของปัญหา และสร้างอนาคตของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีในอนาคต หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะสำหรับผู้ที่สนใจประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงนโยบาย และด้านสังคมศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

หนังสือเรื่องนี้นำมาจนถึงหนังสือที่ว่าด้วยเรื่องมานุษยวิทยาสิ่งแวดล้อม แอนโรพอสีน และนิเวศวิทยามนุษย์ พร้อมให้บริการที่ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง

⁵ โสภารัตน์ จารุสมบัติ. นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม . กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551, หน้า 48.



Facebook Fanpage: ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line:
@sac-library

ผู้เขียน

วิภาวดี โกะเค้า

บรรณารักษ์ ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)